

Civila samhällets utmaningar i pluralistiska stater

Libanon: en stat - en splittrad nation

Abstract

The current trend towards globalisation and democratisation has made the theories of politics in pluralistic societies, and how to make them work, of particular interest and concern. Lijphart's theory of consociational democracy is an important influence in this field. At the same time the importance of civil society in transition studies and democratisation processes has been reinforced over the last thirty years. However, the complex political situation that plural societies face, creates obstacles for a healthy civil society. This thesis is based on a case study of Lebanon, a country with deep ethnic divisions and a government that resembles a consociational democracy. The aim of this thesis is to give a picture of how a consociational democracy influences the civil society's ability to function in a plural society. We find that the case constitutes an example of how consociational democracy, a weak state and patron-client networks ruin the possibility of having a healthy and bridging civil society.

Keywords: consociational democracy, civil society, Lebanon, weak state, patron-client relations

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Teoretiska utgångspunkter och avgränsningar.....	2
1.3	Metod och Material.....	3
1.4	Disposition.....	4
2	Teori	5
2.1	Den consociala demokratimodellen.....	5
2.2	Kritik mot den consociala demokratimodellen.....	6
2.2.1	Sammanfattning.....	7
2.3	Civila samhället.....	8
2.3.1	Det civila samhällets funktioner.....	8
2.3.2	Den offentliga arenan.....	9
2.3.3	Civila samhället och staten.....	10
2.3.4	Vem ingår i det civila samhället?.....	11
2.3.5	Det civila samhällets olika skepnader – bonding och bridging.....	12
2.3.6	Civilt och icke-civilt samhälle.....	13
2.3.7	Det civila samhället utanför den västerländska kontexten.....	13
2.3.8	Sammanfattning.....	15
3	Libanon	16
3.1	Libanons politiska arv.....	16
3.2	Nationella pakten och Libanon blir självständigt.....	16
3.3	Inbördeskriget 1975-1989.....	17
3.4	Taif-avtalet.....	18
4	Analys	20
4.1.1	Den consociala modellen.....	20
4.1.2	Bonding och icke-civilt samhälle.....	21
4.1.3	Det civila samhällets utmaningar under klientismen.....	22
4.1.4	Den svaga statens inverkan på det civila samhället.....	23
4.1.5	Det civila samhället blir politiskt.....	24
5	Slutsats	26
6	Referenser	28

1 Inledning

Under delkursen ”Att bygga demokrati”, STV 21-40 vt 05, konfronterades vi med de svårigheter och utmaningar som etniskt splittrade samhällen står inför i uppbyggnaden av demokratiska institutioner. Det är aktuellt inte minst då nybildade stater sällan har en homogen befolkning. I den demokratiseringsiver som råder är problematiken därför mycket relevant. Ett aktuellt exempel på uppbyggnaden av demokratiska institutioner i en etniskt splittrad stat är Irak. Lijpharts teori om maktdelning är en inflytelserik teori i utformandet av demokratiska institutioner i etniskt splittrade stater, men har också stött på mycket kritik. Det civila samhällets roll för en demokratisk utveckling har uppmärksammats under de senaste årtiondena, och betraktas nu allmänt som en viktig del i skapandet av demokratiska institutioner samt för konsolideringen för en djupgående demokrati. Därför är det intressant att se vilka förutsättningar det civila samhället har i demokratimodeller som utgör det politiska systemet i etniskt pluralistiska stater.

Libanon fängade vårt intresse av flera anledningar. Vi har båda två sedan tidigare ett intresse för arabvärlden. Det politiska systemet och den etniska pluralismen i Libanon utgör i den regionen ett intressant undantag då de sedan självständigheten har haft ett politiskt system med demokratiska intentioner. Av Lijphart mfl. benämns landets konstitution som en consocial demokrati (consociational democracy). Libanon utformades redan vid självständigheten 1943 efter religiösa segment (confessional groups), och idag 62 år senare, ligger modellen fortfarande till grund för det politiska systemets struktur.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med vår uppsats är att undersöka vilka utmaningar som det civila samhället kan ställas inför i stater med ett politiskt system som bygger på etnisk pluralism. Avsikten är att undersöka och uppmärksamma de utmaningar som det civila samhället har i etniskt splittrade stater. Ambitionen är att närmare studera det civila samhället i Libanon, för att identifiera principiellt intressanta problem som eventuellt kan finnas för det civila samhället i consociala demokratier. Tanken är att det civila samhällets utmaningar under consociala demokratier kan generaliseras till andra fall. Ambitionen är inte att ge en teoretisk uttömmande analys av den consociala demokratimodellen och det civila samhället utan att

belysa de svårigheter som kan uppkomma. De frågeställningarna vi kommer att arbeta med är:

- Vad betyder den consociala demokratimodellen för det civila samhället?
- Vilka utmaningar står det civila samhället i Libanon inför?

1.2 Teoretiska utgångspunkter och avgränsningar

Som teoretiska utgångspunkter utgår vi ifrån Lijpharts consociala demokratimodell då den är särskilt utformad för etniskt splittrade samhällen. Anledningen är att Lijpharts idéer är dominerande inom området och har inspirerat såväl som kritiserats. Det bör dock påpekas att Libanons politiska struktur tillkom redan innan Lijphart presenterade sin teori 1977. Att Libanon ändå betraktats som en ”consociational democracy”, utan att uppfylla alla teorins krav, kan därför förefalla lite märkligt. Lundquist för resonemang om att normativa och empiriska teorier utformar konstruktiva teorier som sedan bildar underlag för politiska åtgärder och lyfter fram att verkligheten är något helt annat än teoretiska idealkonstruktioner (1993:84-85). Som utgångspunkt för teorier om det civila samhället har vi valt att fokusera på det civila samhällets politiska funktion (political civil society) samt funktionen som offentlig arena, som vi betraktar som ett nödvändigt forum för det civila samhällets politiska funktion. Vi tar upp diskussionen om vem eller vilka organisationer som räknas in i det civila samhället, med särskilt fokus på problematiken huruvida grupper/organisationer med etniska kriterier är en del av det civila samhället. För frågeställningarna i vår uppsats är diskussionen väsentlig då teorier kring det civila samhället uppkommit i väst och därför tenderar vara svåröverförbara till kulturer utanför den västerländska kontexten. Vi använder teorier om ”bridging” och ”bonding” civilt samhälle¹ vilket refererar till grupper som sträcker sig över sociala gruppstillhörigheter – ”bridging” - och ”bonding” som håller sig inom den sociala/etniska gruppen.

Den consociala modellen omfattar ett fullständigt konstitutionellt system men vi fokuserar enbart på aspekter som är tillämpbara för våra frågeställningar och bortser därmed från övriga delar av modellen, exempelvis valsystemens utformning. På grund av det rika utbudet av definitioner av det civila samhället väljer vi återigen att enbart lyfta fram de aspekter och diskussioner som vi anser väsentliga för uppsatsens ambitioner.

¹ På engelska är benämningen bonding civil society respektive bridging civil society. Vi har inte hittat en lämplig översättning som fångar hela innebörden och kommer därför behålla det engelska uttrycket. Hädanefter kommer det engelska orden användas utan att markeras med citationstecken ” ”.

Teoretiska avgränsningar som vi har valt att göra är Syriens starka inflytande på den libanesiska staten, särskilt efter Taif-avtalet 1989. Dahl menar att en stats utveckling försvåras om det kontrolleras av en utländsk statsmakt. (Dahl 1971:189) På grund av uppsatsens omfång har vi valt att bortse från denna aspekt. En annan avgränsning vi gjort är teorier om post-konflikt. Det libanesiska inbördeskriget präglar fortfarande samhället och den politiska strukturen men vi har valt att bortse från detta i undersökandet av det civila samhället, även om vi är medvetna om dess inflytande.

1.3 Metod och Material

För att få kunskap om det civila samhällets utmaningar har vi gjort en litteraturstudie. Frågeställningen berör ett principiellt intressant problem, som vi tydligare vill belysa med fallet Libanon. Uppsatsen är teorikonsumerande då vi kombinerar existerande teorier kring consocial maktodelningsmodeller och civila samhället för att förklara fallet Libanon (Esiasson et al. 2004:40). Det är en fallstudie av typen *disciplined configurative*, en teorianvändande och beskrivande studie. Vi använder oss av teorier för att förklara fallet och studien blir därmed potentiellt komparativ (Eckstein 1975).

Vi har valt fallet Libanon av flera olika anledningar. Libanon är ett land byggt på tydliga etniska grupper och landets styre baseras på etniska segment vilket kan betraktas som en modell av Lijpharts maktodelningsdemokrati. Vi använder Libanon som fall för att se på vilket sätt det civila samhället utformas och fungerar i en maktodelningskontext. Vi betraktar alltså Libanon som ett fall av ett etniskt splittrat samhälle vars konstitution bygger på den consociala modellen, och vår undersökning angående vilka utmaningar det civila samhället står inför i en sådan kontext kan därför appliceras på andra liknande fall. Givet att alla länder är unika och har något olika förutsättningar tror vi att det politiska systemets utformning i hög grad påverkar möjligheterna för ett civilt samhälle att utvecklas, och därför finns det vissa generaliserbara principer.

Vi har sökt material i databaserna Lovisa, Libris, Jstor, Elin och ISI knowledge. Vi har använt oss av sökorden *consociational democracy*, *Lebanon*, *civil society*, *uncivil society*, *patron-client*, *bridging-bonding*, *social capital*, *ethnic pluralism*, *confessionalism*, *Lijphart*, *Putnam*, *Gellner*. Vi har valt att avgränsa litteraturen från postkonflikt och externa aktörers inblandning eftersom det faller utanför uppsatsens fokus. För att underlätta referenshänvisningar för läsaren sätter vi (). När vi enbart hänvisar till styckets sista mening och .() när referensen avser hela stycket.

Vi har använt oss av litteratur och artiklar med relevant information hämtad från vetenskapligt granskat material. Lijphart får mycket utrymme i uppsatsen på

grund av att han är, som vi tidigare sagt, tongivande inom utformningen av pluralistiska samhällens politiska system, och hans teorier omnämns flitigt av kolleger inom samma område. I teoriavsnittet om det civila samhället använder vi utgåår vi ifrån Edwards och Grugel eftersom de för övergripande och breda diskussioner. Antologin av John Hall innehåller bidrag av bl.a. Gellner och Mardin som tillhandahåller väsentliga diskussioner. I kapitel 3 om Libanon har vi främst använt oss av artiklar publicerade i diverse olika vetenskapliga tidskrifter. Abul-Husn, Barak och Kravayem har fått stort utrymme i detta avsnitt. Detta beror på att andra författare ofta hänvisar till dem, samt att deras tolkning av Libanons nutidshistoria är frekvent återkommande i annan litteratur, samt att dessa tre har en samstämmig syn på händelseförloppen och tolkningen av dessa. Artiklarna vi använt oss av är hämtade ur vetenskapligt granskade tidskrifter såsom *Political Theory*, *Comparative Politics*, *Arab Studies Quarterly*, *Middle Eastern Studies* och *Middle East Report* och är nedladdade från ovan nämnda databaser.

Huvuddelen av litteraturen om Libanon är tryckt efter år 2000 vilket är nödvändigt för att kunna göra en trovärdig och aktuell analys av nuläget politiska struktur. Vad gäller teorin om den consociala modellen är det skrivet under 1970-talet, vilket inte påverkar de teoretiska resonemangen. Materialet om det civila samhället är tryckt från 1990-talet och framåt och ger därför en aktuell redogörelse för de senaste trettio årens forskning. Uppsatsen bygger enbart på sekundärmaterial eftersom vi inte har haft tillgång till empiriskt material om det civila samhällets aktuella situation och utformning i Libanon. Med hänseende till det material vi har och teoriernas utgångspunkter tycker vi att vi ändå kan ge en bild av vilka utmaningar det civila samhället i Libanon står inför.

1.4 Disposition

Vi inleder vår uppsats i kapitel 2 med att presentera Lijpharts teori om den consociala modellen och vilken kritik som har riktats mot den. Sedan följer ett teoriavsnitt om det civila samhället, där olika perspektiv presenteras. Vi lyfter främst fram vilken funktion det civila samhället anses ha, samt vilka typer av organisationer som ingår i det civila samhället. Vi lämnar särskilt utrymme till diskussionen om vem som ingår i det civila samhället utanför den västerländska kontexten, och vilka problem som kan uppstå när begreppet överförs till andra kulturella sammanhang. Kapitel 3 behandlar kort bakgrunden till Libanons politiska situation och statens nuvarande struktur. Nationella paktens, som var grunden till självständigheten, och Taif-avtalet som satte punkt för inbördeskriget 1975-1989 utgör grundpelare till denna struktur. I kapitel 4 analyserar vi de utmaningar som det civila samhället står inför under det consociala systemet, och kapitel 5 utgörs av en sammanfattande och avslutande diskussion.

2 Teori

2.1 Den consociala demokratimodellen

Pluralistiska samhällens sociala splittring och politiska svårigheter anses vara grunden till politisk instabilitet. Det finns olika tillvägagångssätt att utforma det politiska systemet för att möta den problematik som pluralistiska stater står inför. En modell som fått mycket uppmärksamhet är Lijpharts consocial democracy² som innebär en maktindelning mellan samhällets olika etniska grupper, eller segment, som han benämner dem. Den consociala modellen är tagen från teorier om pluralism, dvs. att sociala klyftor balanseras om de är överklappande (cross-cutting) men tenderar att generera konflikt om de istället förstärks. (Hrair Dekmejian 1978:252) Lijphart menar att det är möjligt att forma och bevara en stabil demokrati i pluralistiska samhällen med en form av maktindelning mellan samhällets olika grupper, som här framöver kommer att refereras till som ”den consociala modellen”.³ (Lijphart 1977:1).

Lijphart definierar det pluralistiska samhället enligt följande definition: ett samhälle som är delat mellan olika segment vilka kan bygga på religiösa, ideologiska, lingvistiska, regionala, kulturella, rasskillnad eller etnicitet (Lijphart 1977:4). Ett annat karaktäristiskt drag i pluralistiska samhällen är att politiska partier, media, intressegrupper, skolor och frivilliga organisationer tenderar att vara organiserade i enlighet med de segmentala klyvningarna (ibid:4).

Den consociala demokratin är både en empirisk och normativ modell, som i första hand fungerar som en förklaringsfaktor på den politiska stabiliteten i ett antal mindre europeiska länders demokratier som Belgien, Nederländerna och Schweiz

² O’Leary hävdar att politiska lösningar ofta föregår eller trots allt tillkommer utan akademiskt formulerade teorier. Olika former av maktindelninglösningar fanns således innan Lijphart formulerade sin consociational democracy. O’Leary 2002:295.

³ Vi har valt att i fortsättningen benämna Lijpharts ”consociational democracy” som ”den consociala modellen”. Detta beror dels på översättningsproblematik men också på att vi snarare betraktar teorin som en modell till styre och att den har utsatts för kritik att inte vara demokratisk, vilket vi till viss del håller med om. När vi diskuterar Libanon benämner vi det som den consociala modellen, och i begreppets teoretiska kontext som consocial demokratimodell.

som har tydliga etniska klyvningar⁴ (Lijphart 1977:1). Den demokratiska stabiliteten i dessa länder grundar sig i att segmenten erkänns och har en stark och stabil ställning med relativt stor självständighet, och att samarbetet mellan dem är ömsesidigt och välfungerande på politisk nivå (ibid:16). Den consociala modellen möjliggör enligt Lijphart en stabil demokrati i pluralistiska samhällen genom att den neutraliserar det pluralistiska samhällets annars centrifugala tendenser genom att eliterna för de olika segmenten samarbetar. Eliternas samarbete är ett av den consociala modellens tydligaste karaktärsdrag. (ibid:1)

Den consociala demokratin bygger på fyra grundläggande principer. Den första (1) och viktigast är att ledarna för de identifierade segmenten i det pluralistiska samhället formar en koalition och styr genom denna. Detta kan ta flera olika former, exempelvis ett kabinett bestående av en koalition i ett parlamentariskt system, en koalition eller kommitté med viktiga rådgivande funktioner, eller en koalition med en president och andra toppambetsmän i ett presidentialistiskt system. Den consociala demokratins tre andra element är (2) det ömsesidiga vetot som varje segment har vilket fungerar som en möjlighet att skydda enskilda intressen, (3) att den politiska representationen utgörs av proportionalitet som principiell standard och (4) högt krav på autonomi för varje segment att sköta sina egna affärer. (Lijphart 1977:25)

Två nyckelaspekter för en lyckad demokrati i etniskt delade samhällen är maktindelning mellan segmentens eliter och segmentens autonomi. Lijphart betraktar dessa två aspekter som den consociala demokratins främsta karaktärsdrag. Gruppautonomin ger segmenten auktoritet att sköta sina egna angelägenheter, särskilt när det gäller utbildning och kultur. (Lijphart 2002:39) Den consociala demokratins stabilitet bygger på att eliterna inom de olika segmenten samarbetar, och att de har legitimitet och auktoritet inom sina respektive segment. Därefter kan eliterna företräda befolkningen inom sina respektive segmenten. (Lijphart 1977:16)

2.2 Kritik mot den consociala demokratimodellen

Den consociala demokratimodellen har som teori och demokratisk modell kritiserats. I vår kritik mot den fokuserar vi i huvudsak på två aspekter vilka är av relevans för vår analys⁵.

⁴ I Schweiz utgörs segmenten de fyra olika språkgrupperna som finns i landet; tyska, franska, italienska och rätromanska. I Nederländerna utgörs segmenten av katoliker och protestanter, och i Belgien av flamländska och franskspråkiga.

⁵ För vidare läsning av kritiken mot consociational democracy, se t ex. Horowitz (2002)

Ur en liberaldemokratisk⁶ synvinkel kritiseras den consociala modellen ofta för att inte vara tillräckligt demokratisk, och till och med odemokratisk i sin karaktär. Den kan betraktas som odemokratisk då den främst ser till *segmentens rättigheter* snarare än till *individens rättigheter*. Medborgarna tillskrivs en etnisk identitet som på förhand definieras som viktigare än alla andra. Därmed förstärker den individens identitet inom segmenten och i samma stund befäster de klyftor som finns i samhället. (Abul-Husn 1998:77-86, Makdisi 1996) Modellen är också enligt ett liberaldemokratiskt perspektiv odemokratisk eftersom modellen i sig gör det svårt för en existerande politisk opposition. På grund av att de etniska grupperna ingår i en koalitionsmodell finns det inget utrymme för den formen av opposition demokratiseringsteorierna förespråkar, utan konkurrensen och eventuell ”opposition” förekommer i så fall *inom* respektive segment. Koalitionsmodellen får den inbyggda effekten att oppositionen är antingen relativt svag eller direkt frånvarande i en liberaldemokratisk mening. I den mån demokrati mäts i närvaron av en levande opposition ger den consociala modellen ogynnsamma förutsättningar och är demokratidämpande. (Lijphart 1977:47-48 Horowitz 2002:15-36)

En annan kritik mot den consociala modellen är att den skapar en svag stat utan resurser att vara stabil och effektiv och därmed oförmögen att fördela resurser. En svag stat är i sig ett demokratiskt problem om det innebär att statens legitimitet så småningom ifrågasätts då den inte är förmögen att utföra de uppgifter som medborgarna förväntar sig av den⁷. En stark stat är också nödvändigt för att ett starkt och sunt civilt samhälle ska kunna växa fram. Enligt Lijphart själv är detta den consociala demokratins två primära svagheter. (Lijphart 1977:47)

Den consociala modellen har främst kommit till som en lösning för att hantera potentiella nationella etniska konflikter (Dahl 1982:74). Eftersom lösningen är att dela makten mellan etniska segment, ligger också kritiken i att modellen löper risk att misslyckas med att få fram och bevara den politiska stabiliteten (Lijphart 1977:50).

2.2.1 Sammanfattning

Den consociala modellen innebär alltså en maktdelning mellan samhällets olika etniska segment för att hindra konflikt mellan dem. Tanken är att modellen ska skapa en stabil demokratisk grund i etniskt splittrade samhällen genom att eliterna inom de etniska segmenten samarbetar. Den har kritiserats för att vara odemokratisk då den inte kan garantera alla medborgares lika ställning inför

⁶ se Grugel (2002:13-17)

⁷ Se Rotberg för vidare diskussion om svag stat Rotberg 2003:4

staten, utan istället garanterar segments lika ställning inför staten. Som konfliktdämpande modell är den odemokratisk i sin karaktär då segmenten låses fast, och därmed låses i förlängningen medborgarnas identiteter fast i segmenten. Koalitionsstrukturen i elitsamarbetet vid regeringsbildande tenderar att omintetgöra möjligheten till eventuell opposition samt försvagar staten.

2.3 Civila samhället

Trots att idéer om det civila samhället finns i den västerländska politiska teorin sedan upplysningstiden, fick begreppet under 1970- och 1980-talen ny uppmärksamhet. Det civila samhället ansågs kunna forma ett ”bättre” samhälle, eller ”the good society”. Genom att balansera de konsekvenser som kommit ur de industrialiserade kapitalistiska samhällens utveckling, där människor tappat stora delar av det släktbaserade eller hembygdsbaserade skydds nätet, har det civila samhällets sociala normer kunnat ge medborgarna tillhörighet och utrymme att samlas kring sina intressen. (Khilnani 2001:12) Ett annat skäl är den starka koppling det civila samhället fått till demokratisering. Det civila samhället betraktas nu allmänt som en del i en utvecklingsgenererande trio tillsammans med demokrati och markandsekonomi. (Edwards 2004:13)

Det civila samhället har olika funktioner inom olika samhällliga sfärer, som de ekonomiska, politiska och sociala. Det kan betraktas som ett ekosystem där varje enskild intresseorganisation är en viktig del i helheten. I korthet kan man beskriva det civila samhällets *ekonomiska* funktion som att säkra uppehälle samt sörja för tjänster där staten och marknaden är svag, se till de sociala värderingar, nätverk och institutioner som underbygger marknadsekonomin. (Edwards 2004:13) Den *sociala* sfärens funktion anses vara att tillvarata samhällets kulturella liv och skydda och uppmuntra intellektuella innovationer, samt visa medborgarna på värdet av det sociala kapitalet så som medborgarskapets värde samt omsorgen kring de positiva sociala normer som underbygger stabilitet (ibid:14). De *politiska* funktionerna är många, och kanske är det därför som teorierna ibland skiljer mellan ”civil” och ”political society”, (ibid:14-15). Vi har identifierat det civila samhällets funktion som politisk motmakt och watch-dog till staten som huvuduppgift och som tillhandahållare av en offentlig arena.

2.3.1 Det civila samhällets funktioner

Det civila samhället betraktas som en dynamisk kraft för samhällsutveckling och har såväl som ekonomiska, politiska och sociala funktioner. Ett starkt civilt samhälle i en stark och demokratisk stat anses gynna utvecklingen och minska

fattigdomen. (Edwards 2004:13) Det civila samhällets funktioner varierar beroende på vilket perspektiv man utgår ifrån. För vår studie har vi urskiljt två huvudsakliga funktioner; som motmakt och s k ”watch-dog”⁸ till staten, samt som tillhandahållare av en vital allmän sfär eller offentlig arena (public sphere). Som en motmakt till staten är uppgiften att kontrollera, ”disciplinera” och begränsa statens inflytande vilket förbättrar statens tillrådlighet både politiskt och administrativt. Det civila samhällets funktion kan ses som ett komplement till staten eller som ett redskap att förändra den. Som motmakt hindrar det staten från dåligt eller oansvarigt handlande samt att det håller medborgarna informerade och på sin vakt mot statens agerande. (Grugel 2002:93-95, Edwards 2004:15, 41)

En av de dominerande teorierna, den s k neo-toquevillianska skolan, betraktar det civila samhället som *en del* av samhället, eller som *en form* av samhälle. Den neo-toquevillianska skolan anser att ett aktivt föreningsliv bidrar till att producera ett ”gott” samhälle, eftersom interaktion mellan människor skapar tillit och producerar gemensamma sociala normer, vad Robert Putnam kallar för socialt kapital. (Edwards 2004:10) Den neo-toquevillianska skolan kopplar det civila samhället mycket nära till demokratin och anser att det civila samhället är en väsentlig mekanism för demokratisk utveckling och dess konsolidering (Whitehead 2004:27). I sin undersökning om samhällets sociala kapital lyfte Putnam fram föreningslivets värde som skydd för pluralismen i ett demokratiskt samhälle, värnandet om sociala normer, speciellt tillit och samarbete, samt att balansera statsmakten från att centralisera institutioner. Pluralism betraktas alltså som något gott och är något som bör tillvaratas och uppmuntras för en dynamisk samhällsutveckling. Det måste dock vara av s k bridging karaktär. Edwards hänvisar till Putnam som betraktar det civila samhället med s k ”överlappande medlemskap” (overlapping membership) som en grund till en stabil demokratisk politik och samtidigt som ett effektivt försvar mot olika gruppers eventuella dominering och en barriär mot anti-demokratiska krafter. (Edwards 2004:7)

2.3.2 Den offentliga arenan

I funktionen som tillhandahållare av den offentliga arenan, eller allmänna sfären, tar man vara på medborgarnas intressen. Här har medborgarna möjlighet att mötas, debattera och formulera gemensamma intressen och samarbeta kring dessa för att på bästa sätt tillvarata dem och kanalisera dem till beslutsfattare. Detta är demokratifrämjande eftersom medborgarna själva har möjlighet att formulera sina intressen. Tilliten mellan medborgarna ökar vilket kan anses stärka det sociala kapitalet som i sin tur ytterliggare ökar tilliten i samhället, och individen/medborgaren lär sig vad demokrati innebär i praktiken och de sociala normerna utvecklas och stärks. (Edwards 2004:14-15, 41, 55-63, 91 Grugel

⁸ Vi behåller det engelska uttrycket pga. svårigheter med korrekt översättning, hädanefter utan att markeras med citationstecken.

2002:93-96) Den tillit det sociala kapitalet återfinns endast mellan individer, och påverkar inte tilliten till institutioner eller staten (Levi 1996:46).

Den offentliga arenan främjar en fri och öppen samhällsdebatt där olika grupper i samhället på lika villkor kan mötas, debattera och formulera sina intressen. I en vital offentlig arena kan olika typer av intressegrupper och organisationer mötas, debattera och formulera gemensamma intressen och samarbeta kring dessa, kanalisera dem till beslutsfattarna. De demokratiska effekterna kommer av att olika intressegrupper i den offentliga arenan har möjlighet att ta del av den beslutfattande processen och göra sina åsikter hörda. Avsaknaden av en offentlig arena kan göra att det allmänna intresset inte tillvaratas eller ens får en chans att formuleras, och som en konsekvens blir demokratin ytlig och lösningar på olika samhällsproblem försvåras då åsikter från olika grupper inte fått utrymme i debatten. (Grugel 2002:93-97 Edwards 2004:15, 41, 55-63)

Interaktionen mellan det civila samhället och staten anses vara ett medel för att uppnå och fördjupa demokratin (Grugel 2002:95). Den offentliga arenan anses kunna medverka till en balanserad opposition och andra samhälleliga intressegrupper som är karakteristiskt för etablerade demokratier, samt vara ett komplement till staten för att mer effektivt tackla några av de problem som staten står inför. Det kan till exempel vara exploatering av naturresurser, strukturell arbetslöshet, socioekonomisk instabilitet samt den avtagande nationella suveräniteten i vår alltmer globaliserade värld. (Edwards 2004:13, White 2004:7) I ickedemokratiska stater kan det civila samhället spela en avgörande politisk roll då det kan underminera auktoritära regimer till förmån för en demokrati och dessutom bidra till att vidmakthålla en demokratisk politik samt att förbättra politiken inom det systemet⁹ (White 2004:13). I så väl etablerade demokratier som i nya eller ickedemokratiska stater kan det civila samhället spela en konstitutiv roll genom att det kan (om)definiera det politiska spelets regler och göra dessa mer demokratiska och mottagliga för medborgarnas preferenser (Edwards 2004:15).

2.3.3 Civila samhället och staten

Grugel mfl. argumenterar för att det civila samhällets aktiviteter är ett sätt att utmana ojämlika maktrelationer samt att engagera sig i statens agerande för att kunna se till att statens resurser ska komma alla grupper i samhället till dels. Hon menar att den sociala kampen främjar demokratisk konsolidering eftersom det kan leda till att staten reformeras samt att rättigheterna befästs. (Grugel 2002:95, O'Donnell och Schmitter 1991:26-27) Även om det civila samhällets

⁹ Detta har dock visat sig vara svårt, i och även länder där det civila samhället varit starkt och enat och lyckats avsätta en auktoritär regering till förmån för en demokratisk, har det civila samhället ofta snabbt splittrats och försvagats. Se Schmitter & O'Donnell (1986) samt Grugel 2002:112

självständighet och oberoende från staten bör återigen betonas, är det den starka staten som till stor del ger förutsättningarna för ett välfungerande civilt samhälle. För att en demokratiseringsprocess skall kunna göras möjlig är det en förutsättning att statens suveränitet är ohotad. Om statens legitimitet och förmåga ifrågasätts och maktstrider inom landet fortsätter, kan staten varken garantera den säkerhet som är ett nödvändigt krav, eller distribuera de ”political goods” till medborgarna som ger staten legitimitet. (Grugel 2002: 79–81) Staten måste vara den starkaste kraften mot vilken det civila samhället balanserar. Staten måste vara så pass stark att olika grupper utanför staten inte blir dominerande eller hotar statens auktoritet, och för att kunna balansera olika gruppers krav mot varandra. En konsolidering av demokratin i nybildade demokratier är väsentligt. För att reducera den överhängande risken med populism, klientism och korrruption som ett svagt partisystem medför har rättsväsendets olika instanser och ett fungerande partisystem en stor och avgörande roll. Ett instabilt samhällsklimat gör det svårt för ett civilt samhälle att ta form. Det civila samhället löper risk att utgöras av olika substatliga aktörers maktanspråk, eller bildas runt etniska grupper där intoleranta och ickedemokratiska normer frodas. Staten måste alltså garantera säkerheten och underlätta för det civila samhällets existens genom att garantera alla medborgare lika tillgång till politiska, ekonomiska och sociala rättigheter. (Barak 2003:2-5 Grugel 2002:41, 77, 82-83)

2.3.4 Vem ingår i det civila samhället?

Vad som menas med det civila samhället är inte entydigt och någon enad definition om vem och vad som ska räknas till civila samhället finns inte. Olika teoriskolor betonar och fokuserar på olika aspekter. (White 2004:6, Edwards 2004:13f) Det finns motsättningar mellan olika definitioner men några likheter är att det civila samhället är skilt ifrån staten och utgör den sfär mellan medborgare och stat där medborgarna kan organisera sig kring gemensamma intressen och samarbeta utan någon statlig inblandning. Organisationerna omfattar sociopolitiska institutioner, intresseföreningar, och nätverk samt den allmänna sfären. (Edwards 2004:7-9, Grugel 2002:93)

Bland de teorier och definitioner som omfattar det civila samhället har vi urskiljt två återkommande dilemman; 1) huruvida den politiska sfären utanför regeringen ska betraktas som en del av det civila samhället eller inte, samt 2) om organisationer som bygger på etniska kriterier och därmed är exkluderande i sin karaktär, ska räknas till det civila samhället eller inte.

För att klargöra vad som menas med ”civila samhället” kan man skilja mellan ”political society”, ”civil society” och ”society”, där frågan om huruvida ”political society” ingår eller inte i det civila samhället har delat teoretiker inom ämnet i två läger (Edwards 2004:25). Det ena lägret betraktar den politiska sfären som en väsentlig del i det civila samhället, eftersom medborgarna har möjlighet att kanalisera sina intressen genom olika politiska organisationer och därmed påverka

makthavarna. Kopplingar mellan det civila och politiska samhället bör därför uppmuntras. (Edwards 2004:26) Det anda lägret ser det civila samhället som anti-politiskt, och betonar det civila samhällets roll som självständiga och oberoende till staten för att kunna fånga upp och tillvarata medborgarnas intresse oberoende av partipolitiska intressen. Man ser en stor fara i att tappa sin autonomi genom att ”köpas upp” av politiska intressen. (ibid:26-27) En kompromiss mellan de båda ser den politiska sfären som en gråzon, och betraktar de politiska organisationerna som en del av det civila samhället så länge de inte innehar regeringsmakt eller kopplingar till staten som hotar organisationernas autonomi (Edward 2004:27).

Robert Putnam hör till den neo-toquevillianska skolan. Han menar att alla former av organisering människor emellan är av godo, eftersom det genererar tillit och sociala normer, vilket i sin tur ger socialt kapital som är väsentligt i en vital demokrati. Detta garanterar pluralism och därmed att människor kan formulera sina intressen och tillsammans med andra bevaka dem gentemot staten. (Edwards 2004:7, 83) Putnams syn är således av den inkluderande sorten och menar därmed att även organisationer som baserar sitt medlemskap på etnisk eller religiös grund ska räknas. Även andra former av organisering, som exempelvis kriminella organisationer, kan enligt en generöst inkluderande definition räknas som civilt samhälle. För att ändå kunna skilja vad som är ett ”gott” civilt samhälle och vad som är icke-civilt, till vilken kriminella och ickedemokratiska organisationer räknas skiljer teorierna mellan civilt och icke-civilt (uncivil society) som kommer att behandlas utförligare längre fram i uppsatsen. (ibid:46-47)

2.3.5 Det civila samhällets olika skepnader – bonding och bridging

Den neo-toquevillianska skolan har således en inkluderande syn på det civila samhället och menar att alla former av organisering är av godo då det genererar socialt kapital samt fångar upp medborgarnas olika intressen och tillvaratar pluralismen i samhället. Organisationer från fågelskådarföreningar till lobbygrupper till NGO:s och etniskt baserade grupper och religiösa församlingar, utgör en väsentlig del av det civila samhället, eftersom pluralismen och samarbetet mellan människor stärks, och pluralismen inom det civila samhället anses vara viktigt. (Edwards 2004:32-33) Organisationer som bygger sitt medlemskap på specifika kriterier och förstärker sin egen gruppstillhörighet är bonding eftersom tilliten främst återfinns inom gruppen/organisationen och är exkluderande gentemot övriga samhället. Detta kan vara nog så viktigt för minoritetsgrupper (religiösa, språkliga eller etniska) för att tillvarata sina specifika intressen gentemot majoriteten, och stärker deras identitet som minoritet. Motsatsen till bonding organisationer är organisationer med karaktären bridging, vilka sammanför olika etniska eller sociala grupper i ett gemensamt intresse. Därmed ökar det sociala kapitalet och tilliten mellan människor ur olika samhällsgrupper eller etniska tillhörigheter. (Edwards 2004:32-33, Chambers och Kopstein 2001:841) Exempel kan vara fackföreningen på en arbetsplats som är öppen för alla och driver allas gemensamma intressen, eller olika typer av

hobbyföreningar. Ett vitalt civilt samhälle har en balans mellan bonding och bridging organisationer, som dels tillvaratar samhällets specifika pluralism och dels möts i gemensamma intressen som inte är beroende av etniska kriterier. När individen har möjlighet att tillhöra många organisationer, såväl bonding som bridging, skapas överlappande identiteter som gynnar ett tolerant samhälle och en dynamisk utveckling. (Edwards 2004:85-87) Varshney för en diskussion om detta och menar att tillit mellan grupper, s k interetniskt socialt kapital är den enskilt viktigaste faktorn för att förklara graden av etniskt våld och segmental splittring (Varshney 2001)

2.3.6 Civilt och icke-civilt samhälle

Kritiker till det civila samhällets neo-toquevillianska teorier menar att ett starkt civilt samhälle inte nödvändigtvis gynnar en demokratisk samhällsutveckling. Bara de organisationer i det civila samhället som kan betraktas som demokratiska och vill sprida dessa normer är gynnsamma för demokratin. Kriminella och andra illegala organisationer utesluts därmed automatiskt. För att avgöra om en viss organisation verkligen ingår i det civila kan deras förhållande till demokratiska ideal mätas. De organisationer som inte lever upp till de demokratiska kraven utgör ett icke-civilt samhälle. Dessa grupper gör ingen nytta i den mån att de inte genererar demokratiska värderingar, och kan t om. vara skadliga för samhället. (White 2004:10-13) Exempel på sådana grupperingar brukar vara maffia eller kriminella MC-gäng. Gränsen mellan ett civilt och ett icke-civilt samhälle kan vara svårt att identifiera i teorin och ännu svårare i praktiken (Whitehead 2004:35). Att sätta upp indikatorer på fria former av organisering implicerar dock ett liberaldemokratiskt perspektiv, som skeptiker menar av naturliga skäl är bäst lämpat i en västerländsk kontext där det uppkommit än utanför den. Därmed kan det diskuteras hur sådana kriterier är ett olämpligt mätinstrument på huruvida en organisation är civil eller icke-civil då den kulturella kontexten riskerar gynna och/eller missgynna olika former av medborgerliga organisationer. (Edwards 2004:29-32)

2.3.7 Det civila samhället utanför den västerländska kontexten

För att göra begreppet mer användbart även utanför den liberaldemokratiska västerländska kontexten kan det civila samhället ses ur en mer inkluderande form som erkänner faktiska existerande civila samhällen utanför den västerländska liberaldemokratiska kontexten. Detta perspektiv har fördelen att det fångar upp mångfalden i organisationslivet även utanför liberaldemokratiska ideal och är därmed mindre etnocentriskt. (White 2004:10)

Ett sätt att försöka hantera dilemmat och göra begreppet rättvisa i andra kontexter än den västerländska är att skilja mellan ”moderna” former av det civila samhället

såsom t ex. fackföreningar och intressegrupper, och ”traditionella”, som kan basera sig på släkt/stam/kultur/region samt mellan formella och informella former av organisering, och undersöka deras förhållande till demokrati. När begreppet och teorier kring det civila samhället överförs till en annan kulturell kontext blir det problematiskt eftersom det är svårt att komma ifrån den individualistiska aspekt som kännetecknar västvärldens liberaldemokratier. (White 2004:10) Med den västerländska historiska kontexten som har format vårt samhälle fram till idag, blir det problematiskt att hitta liknande organisationer i andra delar av världen eftersom samhällsstrukturen är färgad av en annan historia och traditioner. (Edwards 2004:30, Mardin 1995:279) Därför är det kanske trots allt så att det är nödvändigt att undersöka organisationernas förhållande till demokratiska ideal eftersom de skiljer traditionella formerna av civila samhälle är etniskt baserade. Därmed är de exkluderande till sin karaktär, men kan trots det ändå visa på demokratiska ideal och utgöra en grund där en viss (minoritets) grupp kan formulera sina intressen gentemot majoriteten/staten. Organisationer i kulturer där det kollektiva har större betydelse riskerar automatiskt hamna utanför av vad som räknas till det civila samhället i teorier som kräver frivilligt ingången medlemskap. (White 2004:9-11).

Att överföra begreppet och använda det som analysverktyg på samhällen utanför väst är alltså ett dilemma som teorierna kring det civila samhället står inför; ska man hålla fast vid en definition som innefattar liberaldemokratiska krav på organisationerna, och som därmed tenderar att förfördela västerländska grupper där begreppet föddes, och i samma veva göra begreppet mindre användbart utanför den kontexten, eller, ska man behålla ett öppet synsätt och räkna alla grupper självständiga från staten sammansatta av individer med gemensam agenda till det civila samhället även om de inte uppfyller liberaldemokratiska krav? (Hall 1995:15, Gellner 1995:32-35) Gellner hävdar att individualism är en nyckelkomponent i det civila samhället, eftersom det gör det möjligt att tillhörigheten i olika föreningar är frivilligt och överlappande, och något man kan delta i eller avsluta alltefter önskemål. Han menar att vissa grupper, trots att de är självständiga från staten, kan vara nog så förtryckande, exempelvis olika typer av organisering baserade på etnicitet som har en stark ställning och en viktig roll i människors liv utanför västvärlden. ”So, traditional man can sometimes escape the tyranny of kings, but only at the cost of falling under the tyranny of cousins” (Gellner 1995:33). Gellners poäng är att det civila samhället måste balansera båda dessa typer av förtryck – det från despotiska kungar eller förtryckande stater, och det som kommer från andra typer av organisering, baserat på släkt, etnicitet eller tradition (Hall 1995:15, Gellner 1995:33).

För att kunna göra en rättvis tolkning av det civila samhället måste de betraktas i den bredare socioekonomiska struktur som utgör förutsättningarna för dess existens, och de maktdimensioner som präglar kulturen, eftersom de existerande maktrelationerna är den mest avgörande faktorn för om demokrati kan utvecklas och upprätthållas. (White 2004:16)

2.3.8 Sammanfattning

Det är alltså långt ifrån självklart vilka typer av organisationer som ska räknas till det civila samhället, och den största oenigheten finns när det gäller om politiska organisationer ska räknas in eller ej, samt vilka andra (demokratiska) krav man bör ställa på organisationer för att de ska få räknas till det civila samhället. Har man exempelvis åsikten att organisationerna måste vara fria att ansluta sig till för *alla*, och lika fria att lämna, betyder det att föreningar och organisationer som bygger på etnicitet inte kan räknas. Detta perspektiv har ett tydligt individfokus som är tätt sammankopplat med liberaldemokratiska ideal och en västerländsk individualism. Detta kan utgöra ett problem särskilt om man förflyttar sig utanför den västerländska kontexten, där det kollektiva har en helt annan betydelse än i väst, och samhället inte har samma historiska arv, traditioner eller miljö. Därmed har förutsättningarna och utvecklingen av föreningslivet varit annorlunda. Vi har valt att inkludera organisationer som är baserade på etniska kriterier, eftersom vi anser att en definition som utesluter dessa grupper är alltför snäv och kontextuellt baserat i en västerländsk miljö. Libanon har en annan historia och tradition än den västerländska, och därmed en annan miljö för ett civilt samhälle som vi måste ta hänsyn till. Det betyder för den saken skall inte att vi anser att alla former av organisering är av godo, utan vi anser att det civila samhället under vissa omständigheter inte alls behöver vara demokratifrämjande, utan snarare försvåra snarare en demokratisk utveckling ifall organisationerna främjar icke-demokratiska normer och är bonding och icke-civilt snarare än bridging och civilt.

3 Libanon

3.1 Libanons politiska arv

Under den tiden som Libanon var en del av det Osmanska riket hade lokala patroner eller rika landägare stort inflytande över sin provinser. Under 1700-talet var patron-klient-förhållandena till största del baserade på territorium och personlig lojalitet vilka skar igenom religiösa linjer. Patron-klientrelationen utgjordes mellan en patron som stod för skydd och säkerhet och innehade den politiska auktoriteten, och bönderna som brukade hans mark i utbyte mot lojalitet. (Hamzeh:168, Makdisi 1996:24) En administrativ reform i mitten av 1800-talet gjorde att patronklient relationen blev mer sekteristisk och religiöst homogen, och individen uppfattade sig hädanefter som bunden av sin religiösa tillhörighet snarare än personligt lojal gentemot sin feodalherre. (Hamzeh 2001:170, Makdisi 1996:24)

3.2 Nationella pakten och Libanon blir självständigt

Efter det Osmanska rikets upplösande efter första världskrigets slut, fick Frankrike i uppdrag av Nationernas Förbund att förvalta Libanon och Syrien. 1926 fick Libanon ett visst självstyre och sin första författning samtidigt som Frankrike fortsatte att ansvara för försvar och utrikespolitik. Kraven på fullständig självständighet ökade under 1930-talet och lyckades ena den libanesiska oppositionen. 1943 ingicks en muntlig överenskommelse, kallad Nationella Pakten, som innebar att de religiösa samfundet i Libanon skulle dela på makten för att skapa balans och 1946 lämnade de sista utländska soldaterna landet. Enligt överenskommelsen skulle presidenten alltid vara kristen maronit, premiärministern sunnimuslim och parlamentets talman shiamuslim. De kristna som utgjorde en majoritet i folkräkningen 1932, skulle ha 6:5 av platserna i parlamentet såväl som i armén och andra myndigheter. Bakgrunden till maktindelningen fanns i de traditionella förhållandena som präglade landets historia och underblåste traditionen att känna lojalitet med den egna gruppen, och lade också grunden för den svaghet som kom att präglade statsmakten i det självständiga Libanon. (Abul-Husn 1998:76-77, Barak 2003:311, Hrair Dekmejian 1978:253) Syftet var att minska konflikter mellan olika religiösa grupper och garantera alla en plats i ett självständigt Libanon i en gemensam nationell libanesisk identitet,

och en enad hållning inrikespolitiskt och utrikespolitiskt. (Abul-Husn:1998:24, 73) Tanken var att det sekteristiska lojaliteterna skulle övergå i en libanesisk nationalism. Nationella paktens la inte bara grunden för maktindelning mellan de stora blocken kristna och muslimer, utan också mellan de olika mindre religiösa grupperna inom dessa.(ibid:77-79) Nationella paktens fungerade till en början, men spänningar mellan kristna, som strävade efter närmare anknytning med Frankrike och USA, och muslimer som ville stärka banden med arabvärlden, fanns under ytan. Dessa spänningar växte under 1960-talet när de demografiska förändringarna gjorde att muslimerna utgjorde majoritet. Inflexibiliteten i Nationalpakten, vars syfte var att garantera rättvis fördelning och tillgång till den politiska makten, kom istället att missgynna den muslimska befolkningen och ökade spänningen mellan segmenten. De muslimska grupperna betraktade inte längre staten som en neutral part som kunde balansera de olika grupperna jämnt och rättvist utan såg den istället som ett instrument för de kristna grupperna att dominera landets politik då alla viktiga poster innehades av kristna. Detta gjorde att statens legitimitet ifrågasattes. (Abul-Husn 1998:80, 84-85, Kravayem 1997:412)

3.3 Inbördeskriget 1975-1989

Det consociala systemet uppfattades som orättvist av stora delar av befolkningen och det fanns kritiker mot systemet inom alla segmenten. Shiamuslimerna var den grupp som missgynnades mest eftersom de på grund av demografiska förändringar utgjorde en betydligt större andel av befolkningen än vid folkräkningen 1932, medan de kristna maroniterna var de som mest gynnades av systemet. Konflikten stod alltså mellan de som ville förändra systemet och de som ville bevara det, och även om båda ståndpunkterna gick att hitta inom varje segment sammanföll det till stor del med de segment som missgynnades respektive gynnades av systemet samt var socialt och politiskt och ekonomiskt marginaliserade. (Abul-Husn 1998:80-85, Barak 2003:312) Det consociala systemet blev icke-representativt och visade sig vara alltför rigid för att möta förändringar och krav på reform. Konflikten blev ett faktum både på elitnivå mellan respektive segments politiska ledare och mellan de olika religiösa grupperna. Dessutom utgjorde den stora palestinska befolkningen i form av flyktingar från Israel 1948. Bildandet av PLO¹⁰ var ett orosmoment, och när de lade sig i konflikten i december 1975 blev inbördeskriget ett faktum. (Barak 2003:312, 315-317) Olika miliser tog kontroll över landet och staten var alltför svag för att behålla kontrollen. Armén splittrades istället och soldaterna anslöt sig till olika miliser, vilka i stort utgjordes av de religiösa segmenten uppbackade ekonomiskt av en eller flera externa ”patroner”. Även inom segmenten förkom

¹⁰ Palestinian Liberation Organisation

olika fraktioner som bekämpade varandra. Såväl Syrien som Israel var betydande aktörer i konflikten, dels med egna trupper inne i landet som lierade sig med vissa miliser och bekämpade andra, dels genom att mer informellt stödja olika grupper för att skydda sina intressen. (Hamzeh:174-175, Barak 2003:310, 317-318)

Kriget varade i 15 år och civilbefolkningen utgjorde till stor del måltavlan. Det kan beskrivas som ett libanesiskt – libanesiskt krig, libanesiskt – palestinskt, ett palestinskt – syriskt, ett libanesiskt – syriskt, ett syriskt – israeliskt, ett palestinskt-israeliskt och ett libanesiskt – israeliskt. Dessutom förekom inblandning från USA, Irak, Libyen, Ryssland och Iran. Trots det stora antalet stridande fraktioner kan de flesta placeras in i två koalitioner; på ena sidan den Libanesiska Nationella Rörelsen, en vänsterorienterad organisation som till största delen bestod av muslimska grupper som ville reformera staten, och på andra sidan Libanesiska Fronten som var en konservativ högerorienterad gruppering. (Barak 2003:309)

Inbördeskriget berodde på statens svaghet och Nationella pakten misslyckande att anpassa de förändrade politiska, sociala och ekonomiska förhållanden. En annan faktor var de svaga institutioner som utgjorde staten och som gjorde att den föll samman. Extern inblandning från Israel och Syrien, och palestinska väpnade grupper på libanesiskt territorium, som i praktiken utgjorde en stat i staten, urholkade den libanesiska statens legitimitet. (Barak 2003:310-311, 315)

3.4 Taif-avtalet

Taif-avtalet blev slutet på den långa konflikten och inledde vad som brukar kallas den andra republiken. Taif-avtalet berörde tre huvudteman; reformering av det politiska systemet, synen på en nationell identitet och suveränitetsfrågan. (Abul-Husn 1998:92) Den politiska reformen innebar i korthet att premiärministerns och talmannens befogenheter ökade på bekostnad av presidentmaktens vilket gav det muslimska blocket mer inflytande. Dessutom bestämdes att platserna skulle fördelas lika mellan kristna och muslimer inom diverse olika myndigheter. Syftet var att göra det politiska systemet mer rättvist. (Abul-Husn 1998:109, Krayyem 1997:424) Samtidigt fastslogs att man skulle sträva efter att överge konfessionalismen¹¹ till förmån för en nationellt baserad politik, men det gavs inga incitament för hur eller när detta skulle ske. (Barak 2003:324, Krayyem 1997:423) Kritik har framförts mot att avtalet egentligen bara innebar en justering av Nationalpakten och återigen institutionaliserade det sekteristiska systemet som

¹¹ politik byggd på religiös tillhörighet

givit upphov till det långa kriget, och därmed var risken för ett nytt krig överhängande. (Krayyem 1997:425)

Taif-avtalets konstruktion kan ifrågasättas då inbördeskriget visat att en modern stat inte kan byggas på basis av sekteristiska identiteter (Krayyem 1997:431). Det kan tyckas ganska självklart att en nationell och icke-sekteristisk representationsform inte kan ske genom sekteristiska former, inom en sekteristisk struktur och under ett system som baseras på maktindelning mellan religiösa grupper. Konstruktionen bygger på samarbete mellan olika segments eliter och modellens syfte är att reducera risken för krig/konflikt mellan dessa och göra en samexistens möjlig, men befäster samtidigt segmentens betydelse för medborgarnas identitet och försvårar en enad nationell identitet och därmed lojalitet. Staten finns till för de religiösa segmenten snarare än för medborgarna och medborgarnas lojalitet är därför med sin respektive religiösa grupp snarare än till staten. (Krayyem 1997:432)

I fråga om nationell identitet fastslogs att Libanon är självständig arabisk stat och tillhör alla libaneser. I fråga om suveräniteten kom man överens om att Syrien skulle övervaka avtalets implementering och utgöra en säkerhetsgarant på obestämd tid, på grund av de båda ländernas historiska förflutna. Israel vägrade dock dra sig ut från de södra delarna. (Barak 2003:325-328)

4 Analys

4.1.1 Den consociala modellen

Som offentlig arena utgör det civila samhället en möjlighet för medborgarna att mötas, debattera och formulera gemensamma intressen samt att kanalisera dessa till beslutsfattarna. Det är i den offentliga arenan som det civila samhället tar form och mobiliserar sig. (Grugel 2002:93-96) Ett starkt civilt samhälle kan vara ett verktyg att förändra statens politik samt att transformera staten. Det civila samhällets funktion i icke-demokratiska stater är just att skapa ett sådant utrymme för opposition för att transformera staten vilket i längden kan omkullkasta en auktoritär regim och införa demokrati. (O'Donnel och Schmitter 1991:26-28, Grugel 2002:92-95)

Vi anser att den consociala modellen som samhällelig struktur till stora delar är orsak till avsaknaden av en offentlig arena i Libanon. I det consociala systemet, där varje segment utgör sin egen arena, finns inget utrymme för en gemensam plats att mötas. Segmentens starka ställning omöjliggör en nationell offentlig arena där medborgare möts fränkopplade sina segmentala identiteter. Med segmentens starka sammanhållning är det svårt att hitta icke-politiska ytor eftersom segmenten i sig är politiserade. Detta gör att funktionen som watch-dog och motmakt till staten inte heller kan fungera som det är tänkt. De organisationer och intresseföreningar som finns, återfinns således *inom* segmenten, vilket bara förstärker tillhörigheten till dessa samt deras politiska roll.

Den consociala modellen förstärker med andra ord segmentens makt, politiska ställning och försvagar staten. Detta verkar vara såväl den consociala modellens styrka som svaghet. Styrka, eftersom starka segment med relativt stor autonomi garanterar de olika etniska gruppernas självbestämmande, och svaghet eftersom den riskerar bli kontraproduktiv då segmenten kan utmanövrera och försvaga staten när den tar över viktiga funktioner. Segmentens stora inflytande på be kostnad av den svaga staten gör annan organisering som är frikopplad från segmenten i princip omöjlig.

Modellens syfte är att reducera risken för konflikt och göra en samexistens möjlig. Organisationer baserade på etniska kriterier gör det inte möjligt att vare sig lämna eller träda in i en annan etniskt baserad organisation. Att själv välja tillhörighet och att kunna ha flera överlappande identiteter är ett viktigt kriterium

för ett sunt civilt samhälle (Edwards 2004:85-87). I Libanon blev segmentens låsning och inflexibiliteten i Nationella paktens katastrofal. Den consociala modellens rigiditet kunde inte hantera de förändrade demografiska förhållandena vilket i Libanon fick allvarliga konsekvenser i form av inbördeskriget (Abul-Husn 1998:80-85). Nationella paktens utformning kunde inte anpassa sig efter de förändrade demografiska förhållande och därmed motsvarade inte befolkningsgruppens storlek deras politiska inflytande proportionerligt. Politisk mobilisering inom de låsta segmenten innebär i såfall en konfliktrisk snarare än en politisk opposition som på ett positivt sätt kan transformera staten.

Det kan därför tyckas märkligt att Taif-avtalet i princip är en upprepning av Nationella paktens eftersom det politiska systemet fortfarande bygger på konfessionalism. Förändringen är att antalet platser mellan kristna och muslimer är utjämnat. (Krayyem 1997:425-432)

4.1.2 Bonding och icke-civilt samhälle

Enligt det neo-toquevillianska perspektivet fyller organisationer som är bonding lika stor funktion som organisationer som är bridging, på grund av att de kan tillvarata specifika intressen. I demokratiska stater med traditioner av demokratiska institutioner, där det också finns bridging organisationer, utgör bonding organisationer ingen risk att omkullkasta demokratiska institutioner (Chambers & Kopstein 2001:841-843). Enligt vårt antagande är det civila samhället i Libanon av karaktären bonding. Den consociala modellens befästade av segmenten och en segmentbaserad identitet gör att det civila samhälle som utvecklas inom respektive segment blir bonding. Eftersom det civila samhället inte är bridging, där gemensamma intressen som rör alla inom staten/nationen formas, kan en politisk opposition med etniska förtecken snarare utgöra ett hot mot stabiliteten än en enande demokratifrämjande kraft. Det civila samhället ges ingen möjlighet att utgöra ett bridging civilt samhälle, då segmentens rigiditet inte tillåter interaktion dem emellan.

Vi kan konstatera att den consociala modellen i Libanon ger segmenten stor autonomitet och självständighet och att segmenten fyller en viktig roll som substatliga aktörer. Det civila samhälle som finns baseras på den religiösa identiteten och det civila samhälle som växer fram blir bonding. Därmed kan tillit, som är en produkt av det sociala kapital som kommer från samarbete och möten mellan människor, därmed inte finnas *mellan* de olika religiösa grupperna, utan bara inom dem.

Ett sunt civilt samhälle av karaktären bridging kräver en stark stat som kan ta ansvar för den nationella politiken och balansera olika grupper mot varandra och gentemot staten. Detta har verkat svårt i Libanon och vi tycker inte att den consociala modellen möjliggör ett bridging civilt samhälle. Ansvar måste ligga

på eliterna att bygga upp nationella institutioner. Samtidigt har de sin särställning och makt just på grund av denna modell som baseras på segmentens kompromisser mellan eliter. Det finns en inneboende problematik i att grupper i maktposition överlämnar delar av den makten¹².

Eliterna betraktade staten efter överenskommelsen i Nationella paktens som en mekanism för att dela makten mellan sig och själva behålla den. Det byggdes inga formella nationella och icke-sekteristiska institutioner såsom politiska institutioner, skolor och säkerhetsstyrkor. Mötesplatser för medborgare från olika segment i pluralistiska samhällen kan bidra till ”överlappande lojaliteter”, som kan minska spänningar och öka tilliten och samarbete mellan olika grupper. Tvärtom har segmenten stor autonomitet och självständighet över dessa funktioner vilket gör att lojaliteten och tillhörigheten till segmenten istället förstärks. (Barak 2003:314). Den consociala modellen antar att varje etniskt segment enbart kommer ha ett (1) parti som företräder segmentet och i koalitionsregeringen är det (bara) eliterna som samarbetar horisontellt. Man kan fråga sig om det verkligen ligger i eliternas intressen att skapa interaktion mellan segmenten? Varje segment har sitt enskilda intresse, och samarbetet är främst ett samarbete och kompromisser mellan eliterna, och inte mellan individer. Modellen i sig verkar bortse från problem som uppstår i ett partisystem där samarbetet enbart sker vertikalt och inte horisontellt segmenten emellan. Detta menar Horowitz skapar inometnisk konkurrens (Horowitz 1985: 574). Den consociala modellen i Libanon har lett till att den politiska konkurrensen återfinns inom segmenten snarare än mellan dem, och en verklig politisk opposition har inte blivit möjlig (Hamzeh 2001:171). Den consociala modellen medför att det inte finns någon offentlig arena och därmed finns små möjligheter för ett sunt civilt samhälle att ta form. Det civila samhällets utmaningar i Libanon blir att i ett bondingsamhälle hitta en offentlig arena för nationella intressen att ta form

Vi har märkt att det inte bara är den consociala modellen som medför svårigheter för det civila samhället i Libanon. Vi har urskiljt ytterligare två faktorer; den klientistiska strukturen och den svaga staten.

4.1.3 Det civila samhällets utmaningar under klientismen

Liksom alla länders politiska system och samhällsstruktur är ett resultat av dess historia, är en analys av det civila samhällets utmaningar i Libanon inte möjlig utan att ta hänsyn till landets starka tradition av klientism. Feodala maktrelationer som utvecklades under det Osmanska riket har bevarats med bildandet av den moderna staten och Libanons självständighet. Klientistiska relationer har snarare tagit sig andra former än upphört att existera. (Hamzeh 2001:1/167) Det feodala

¹² ”But why should majority-group leaders [...] be so self-abnegating as to give some of it away to minority-group leaders?” se Horowitz 2002:20

systemet försvagades, och med de förändrade politiska förutsättningar som blev resultatet av självständigheten 1943 förflyttades lojaliteten till politiska eliter i respektive segment (Makdisi 1996:25, Hamzeh 2001:171). Nationalpakten och den form av consociala regeringsmodell som infördes kan därför ses som en naturlig uppgörelse mellan redan existerande eliter, dvs. mäktiga landägare – patroner – från det traditionella Libanon. Det fanns redan eliter inom de religiösa segmenten, vilket gjorde den libanesiska staten från början svag. Som vi tidigare nämnt kunde inte den libanesiska staten leverera political goods. Istället fylldes detta tomrum av andra substatliga aktörer genom informella sociala nätverk - klientism (Barak 2003:308).

Under inbördeskriget utgjordes de substatliga aktörerna till stor del av olika miliser, som också de till största del var baserade på de religiösa segmenten (Barak 2003:310, 317). Denna form av klientism inom det politiska systemet ointetgjorde också statens auktoritet. Det var patronerna som kontrollerade staten och inte tvärtom (Hamzeh 2001:172). Med en klientistisk struktur är individens förhållande med politiker/parti/milis vertikal snarare än horisontell, och har inte försvunnit med bildandet av en modern stat utan snarare ändrat form i takt med att samhällets utveckling. Klientistiska relationer har blivit ett institutionaliserat system i Libanons politiska struktur vilket Hamzeh menar gör den libanesiska staten till "an association of a variety of patrons". (2001:176) Klientistiska nätverk fyller rollen som substatlig aktör, vilket vi också ser som ett stort hinder för utvecklandet av en stark stat där det civila samhället kan vara bridging med överlappande funktion.

4.1.4 Den svaga statens inverkan på det civila samhället

Den consociala modellen har kritiserats för att staten får en inbyggd svaghet eftersom den bygger på kompromisser mellan de olika segmenten, vilket minskar statens handlingsutrymme och som en följd av det även dess legitimitet.

I Nationella pakten fanns intentionen att skapa en libanesisk nationell identitet, men de traditionella förhållande som präglade maktdelningen gjorde att lojaliteten till det egna segmentet underblåstes. Nationella pakten enade alltså inte landet under en gemensam nationell identitet utan förstärkte och institutionaliserade de klyvningar som redan fanns. (Abul-Husn 1998: 76-77, 24, 73) Detta betydde att sekulära nationella ideal underminerades (Makdisi 1996:25). Den libanesiska staten blev därmed till sin konstruktion en svag instans. Segmenten var starka och autonoma och statens svaghet utgjordes av kompromisser dem emellan. För att kunna balansera olika intressen som formuleras i den offentliga sfären och tillgodose dessa i möjligaste mån krävs det en stark stat. En svag stat gör att substatliga aktörer spelar en viktig roll då det är dessa som i hög grad tillgodoser medborgarnas behov av political goods, såsom säkerhet och rättsväsende,

elektricitet, vatten, utbildning, sjukvård osv., vilket i Libanons fall utgjordes av de religiöst baserade segmenten. Parallellt med detta försvagades statens legitimitet av det traditionella patronklient nätverket som fyllde en viktig funktion. Dessa substansiella aktörer utgjorde i Libanon viktigare auktoriteter för medborgaren än staten, då det i praktiken var dessa som var avgörande för individens tillgång till political goods och inte staten. (Barak 2003:313-315) Makdisi menar att lojaliteterna finns inom segmenten eftersom det är dom och inte staten som kan leverera political goods och lojaliteten till det egna segmentet förstärktes samtidigt som den nationella lojaliteten minskade (1996:25). Den libanesiska nationalismen har varit svår att förverkliga på grund av att man även i det moderna Libanon tvingas balansera mellan de olika etniska segmenten vilket underminerar möjligheterna till en övergripande nationell identitet (Salem 1994:219).

En stark stat är en förutsättning för ett starkt och sunt civilt samhälle. En stark stat behövs för att skydda den offentliga arenan och upprätthålla ett fungerande rättsväsende som garanterar alla medborgare likhet inför lagen, samma rättigheter och skyldigheter samt fördela ekonomiska resurser. Abul-Husn påpekar att i Libanon ligger detta ansvar på respektive segment och de olika enskilda domstolar som dömer inom segmenten. Staten balanserar och garanterar *segmentens* rättigheter och skyldigheter snarare än individens, och inom segmenten finns det ingen garant som skyddar individen. (1998:76-77) Sådana här förhållanden riskerar därför bli vad Gellner kallar ”tyranny of cousins”. (Gellner 1995:33) En offentlig arena är nödvändig för det sunda civila samhället och en svag stat kan inte tillhandahålla detta utrymme.

4.1.5 Det civila samhället blir politiskt

I väletablerade demokratier medverkar det civila samhället till att balansera oppositionen samt att utgöra ett komplement till staten för att kunna tackla några av de problem staten står inför, t ex. miljöproblem. I Libanon finns ett flertal NGO: s varav en del jobbar med miljöfrågor. I den politiserade sociala kontexten har de svårt att vara en fristående kraft, trots visionen att skapa en enad politisk agenda för ett nationellt gemensamt agerande som skär genom segmenten. Organisationernas ambitioner är att vara oberoende och utmanar såväl segmenten som de klientistiska nätverken, trots att patronerna inte var intresserade av autonoma politiska grupper inom deras sfär. Det nationella forum som bildades 1993 - Lebanese Environmental Forum – som skulle vara en samordnande kommitté, har istället blivit ett instrument för politisk maktutövning, där olika NGO:s blir inkorporerade i traditionella klientistiska nätverk. (Kingston 2001) Utan en offentlig arena kan fristående och autonoma grupper inte verka, utan köps upp av politiska intressen och blir politiserade trots deras ambition att vara en watch-dog, eller icke-sekteristisk enande kraft. Vi anser att på grund av den consociala modellen, segmentens starka ställning, samt de klientistiska nätverken

som präglar det libanesiska samhället gör att hela samhället blir politiserat. I Libanon blir sociala grupper politiska.

5 Slutsats

Det finns ingen entydig definition av det civila samhället. De definitioner som finns om vem som ingår är antingen så breda eller så snäva att tolkningen av det civila samhället blir oklar. Vi vill inkludera organisationer som baseras på etniska kriterier i det civila samhället, eftersom vi anser att en definition som exkluderar organisationer på de här grunderna är alltför beroende av en västerländsk kontext. Etniskt baserade organisationer av detta slag är naturliga utanför en västerländsk kontext. Segmenten i Libanon är baserade på etniska kriterier, och därför är det civila samhället av bonding karaktär. För att avgöra om en organisation är civil eller icke-civil vill vi dock använda oss av kriteriet att organisationerna måste ha demokratiska intentioner. Organisationer med demokratiska ideal är positiva för det civila samhället och möjliggör överlappande tillhörighet, alltså, utrymme ges för ett bridging civilt samhälle att utvecklas. Organisationer som *inte* fostrar demokratiska normer blir istället en del av ett icke-civilt samhälle.

För att återkomma till vår frågeställning:

- Vad betyder den consociala demokratimodellen för det civila samhället?
- Vilka utmaningar står det civila samhället i Libanon inför?

Vi ser att det civila samhället i Libanon står inför stora utmaningar. Den consociala modellen medför att det inte finns en nationell offentlig arena och därmed inga möjligheter för ett civilt samhälle att formas kring nationella intressen som inte är baserade på etniska segment. Den consociala modellen som institutionaliserades i Nationella paktens och sedan återigen i Taif-avtalet har ytterliggare konsekvenser i form av att den gör staten svag till sin konstruktion, vilket också hindrar ett starkt civilt samhälle. Det civila samhälle som finns är bonding och därför kan det inte utgöra en positiv kraft eftersom det saknas överlappande tillhörighet. Under sådana omständigheter blir varje politisk mobilisering en instabilitet i det politiska systemet.

I Libanon är det svårt att hitta icke-politiska ytor eftersom oberoende grupper blir politiska, antingen eftersom de ingår i politiska segment eller för att de måste ingå i patronklientförhållandesystem för att kunna verka. Individens identitet är kopplad till ett visst religiöst segment, och är därmed också politiserat. Därmed förvandlas allt till politik även för grupper eller organisationer som inte har politik på agendan.

Detta förhållande har också försvårat för en nationell offentlig arena att växa fram, och för det civila samhället att formulera intressen och krav fränkopplat den

religiösa identiteten. Varje segment företräder bara sig själv och lyfter enbart fram den enskilda etniska gruppens intressen. Den consociala modellen kräver att alla håller sig inom sitt segment och under sådana förhållande kan inte ett bridging överlappande civilt samhälle utvecklas. Antingen blir det konfliktrisk eller så köps de upp av den redan etablerade politiska strukturen. Sociala grupper blir därmed politiska eftersom de är etniska fraktioner även då de driver frågor som är icke-politiska.

Utmaningar förutom den consociala modellen är de klientistiska strukturen som övergripande maktreglerande institution, samt den svaga staten. Statens svaghet är både ett resultat av den consociala modellen och de klientistiska relationerna, och förstärker samtidigt detta förhållande. Den är för svag för att garantera den offentliga arena som är nödvändig för civila grupper att kristallisera sig.

Ett sunt civilt samhälle kan inte vara beroende av vare sig staten eller andra politiska relationer som exempelvis klientismen innebär. Således är den consociala modellen, klientistiska nätverk samt en svag stat de utmaningar som ett civilt samhälle har i Libanon. Det civila samhälle som finns i Libanon betraktar vi som bonding. Ett civilt samhälle av bridging karaktär, som trots allt är det man eftersträvar för att bygga tillit mellan olika etniska grupper som skapar socialt kapital, står inför stora utmaningar i denna kontext.

6 Referenser

- Barak, Oren, 2003. "Lebanon: Failure, Collaps and Resuscitation" i Rotberg, Robert I (ed.) *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Washington, D.C. Brookings Institution Press
- Bryant, Christopher G. A., 1995. "Civic Nation, Civil Society, Civil Religion" i John A. Hall (red.) *Civil Society* Cambridge: Polity Press
- Chambers, Simone-Kopstein Jeffrey, 2001. "Bad Civil Society" *Political Theory* vol 29 nr. 26
- Dahl, Robert A, 1971. *Polyarchy. Participation and Opposition*. New Haven and London: Yale University Press
- Edwards, Michael, 2004. *Civil Society*. Cambridge: Polity Press
- Esiasson, P-Gilljam, M-Oscarsson, H-Wängnerud, L, 2004. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm:Erlanders Gotab
- Grugel, Jean, 2002. *Democratization. A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan
- Gellner, Ernest, 1995. "The Importance of Being Modular" i John A. Hall (red.) *Civil Society* Cambridge: Polity Press
- Hall, John A., 1995. "In Search of Civil Society" i John A. Hall (red.) *Civil Society* Cambridge: Polity Press
- Hamzeh, Nizar A, 2001 "Clientism, Lebanon: Roots and Trends ", *Middle East Studies* vol 37, nr 3
- Hrair Dekmejian, Richard, 1978. "Consociational Democracy in Crises. The Case of Lebanon". *Comparative Politics* vol 10 nr. 2
- Horowitz, Donald, 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkely, California and London: University of California Press
- Horowitz, Donald, 2002. "Constitutional Design:Proposals versus Processes" i Reynolds, Andrew (ed.) *The Architecture of Democracy. Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*. New York: Oxford University Press Inc.

Khalaf, Samir, 2002. *Civil and Uncivil Violence in Lebanon. A History of the Internationalisation of Communal Conflict*. New York: Columbia University Press

Khilnani, Sunil, 2001. "The Development of Civil Society" i Kaviraj, Sudipta-Khilnani, Sunil (ed.) *Civil Society. History and Possibilities*. Cambridge: Cambridge University Press

Kingston, Paul, 2001. "Patrons, Clients and Civil Society: A Case of Environmental Politics in Postwar Lebanon" *Arab Studies Quarterly* Winter

Krayyem, Hassan, 1997. "The Lebanese Civil War and the Taif Agreement" i Paul Salem (red.) *Conflict resolution in the Arab world: selected essays*. Beirut: American University of Beirut.

Khalaf, Samir, 1997. "From a geography of fear to a culture of tolerance in Lebanon" i Paul Salem (red.) *Conflict resolution in the Arab world: selected essays*. Beirut: American University of Beirut.

Levi, Margaret, 1996. "Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's Making Democracy Work" *Politics & Society* vol. 24 nr.1

Lijphart, Arendt, 1977. *Democracy in Plural Societies*. New Haven and London: Yale University Press

Lijphart, Arendt, 2002. "The Wave of Power-Sharing Democracy" i Reynolds, Andrew (ed.) *The Architecture of Democracy. Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*. New York: Oxford University Press Inc.

Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur

Makdisi, Ussama, 1996. "Reconstructing the Nation-State: The Modernity of Sectarianism in Lebanon" *Middle East Report* nr. 200

Mardin, Serif, 1995. "Civil Society and Islam" i John A. Hall (red.) *Civil Society* Cambridge: Polity Press Barak, Oren 2003 "Lebanon: Failure, Collapse, and Resuscitation"

O'Donnel, Guillermo-Schmitter, Phillippe, 1986. *Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore and London: The John Hopkins University Press

O'Leary, Brendan, 2002. "The Belfast Agreement and the British-Irish Agreement: Consociation, Confederal Institutions, a Federacy and a Peace Process" i Reynolds, Andrew (ed.) *The Architecture of Democracy. Constitutional Design, Conflict Management and Democracy*. New York: Oxford University Press Inc.

Pérez-Díaz, Víctor. 1995. "The Possibility of Civil Society: Traditions, Character and Challenges" i John A. Hall (red.) *Civil Society* Cambridge: Polity Press

Salem, Paul. 1994. *Bitter legacy. Ideology and Politics in the Arab World*. New York: Syracuse University Press

Varshney, Ashutosh, April 2001. "Ethnic Conflict and Civil Society. India and Beyond" *World Politics* vol. 53

White, Gordon, 2004. "Civil Society, Democratization and Development: Clearing the Analytical Ground" i Burnell, Peter –Calvert, Peter (ed.) *Civil Society in Democratization*. Frank Cass:Portland, Oregon

Whitehead, Laurence, 2004. "Bowling in the Bronx: the Uncivil Interestices Between Civil and Political Society" i Burnell, Peter –Calvert, Peter (ed.) *Civil Society in Democratization*. Frank Cass:Portland, Oregon